

УДК 314.15 (=163.41) (497.115)''1918/1941''
94 (=163.41) (497.115)''1918/1941''

Александар ПАВЛОВИЋ

ПРОСТОРНИ РАСПОРЕД СРБА И ЦРНОГОРАЦА КОЛОНИЗОВАНИХ НА КОСОВО И МЕТОХИЈУ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ 1918. И 1941. ГОДИНЕ*

Апстракт: Колонизација Срба и Црногораца на Косово и Метохију у периоду између два светска рата спровођена је, макар у начелу, по одређеном плану и у крајњој инстанци била је у надлежности неколико аграрних повереништава под чијом се управом налазило по два или више срезова, на које је, као на административне области, простор Косова и Метохије био подељен. Циљеви овог рада јесу: пружање увида у број колониста насељених по срезовима, у њихову заступљеност у односу према староседеоцима, изражену у процентима, захваљујући чему сагледавање територијалне распрострањености колониста, као и подручја на која се насељавање вршило, може бити јасније и прецизније; осврт на број и распоред насеља у која су колонисти насељавани, како оних која су већ постојала, тако и оних која су као нове насеобине подизана управо колонистичким насељавањем.

Кључне речи: Косово и Метохија, аграрна реформа, колонизација, Срби, Црногорци.

У периоду између 1918. и 1941. године, током спровођења аграрне реформе и колонизације, на простор Косова и Метохије насељено је око 12.000 породица. То је, додуше, само приближан број и у употреби је тек да би пружио један општини увид у размере колонизације. Прецизно стање на том плану, како је на основу расположивих података Министарства пољопривреде Краљевине

* Рад је рађен у оквиру пројекта 148020 *Духовне њојаве и сиваралашииво српској народа на Косову и Метохији од XV до XX века*, који финансира Министарство науке Републике Србије.

Југославије могуће видети, изгледа да није лако утврдити. Подаци поменутог Министарства с краја посматраног периода варирају из године у годину: на пример, почетком 1940. године за крај 1939. каже се да је насељених породица било 13.519, док се крајем 1940. године установљава број од 11.589 породица; за почетак априла 1941. године, помиње се број од 12.005 насељених породица, и слично.¹ Разлог таквог варирања није до краја познат и могуће га је само наслутити. Разлике у подацима можда настају стога што током самог спровођења колонизације из различитих узрока долази и до повратка насељених породица у старо место боравка, па њихов број није сталан и не иде увек узлазном путањом. До уочених разлика можда долази и услед чињенице да аграрна евиденција за време извођења аграрне реформе и колонизације није вођена у потпуности савесно од стране надлежних државних служби и да, с тим у вези, ни попис колонизованих породица није увек обављан прецизно, и сл.

Становништво колонизовано на Косово и Метохију у периоду између два светска рата највећим делом било је из Црне Горе, Херцеговине, Далмације, Рашке области, Лике, Војводине – из оних крајева Краљевине СХС (Југославије) који су били неплодни и где су, услед велике густине насељености по хектару обрадиве површине, економске прилике биле веома тешке. Према једном статистичком податку који се односи на етничку структуру, а у којем се Црногорци сматрају Србима, закључно са 1939. годином од око 54.000 чланова досељене 11.383 породице, око 49.000 било је Срба, око 4.500 Хрвата и око 150 Словенаца.² Од припадника етничких група досељених на Косово и Метохију, јављају се још: Власи, Русини, Руси, Немци, Албанци, итд.³

Насељавање колониста вршено је према одређеним законским одредбама, најпре према Уредби о насељавању јужних крајева, донетој 20. септембра 1920. године, а онда и према Закону о насељавању јужних крајева од 11. јуна 1931. године. Тим законским одредбама прецизирани су услови насељавања, односно ко је и под каквим околностима могао да поднесе молбу за добијање земље и за насељавање на њу, као и права и обавезе насељеника, итд.⁴ Спро-

¹ Милован Обрадовић, *Аграрна реформа и колонизација на Косову (1918–1941)*, Приштина, 1981, 220.

² Исто, 221–222.

³ Исто, 220.

⁴ Види: Александар Павловић, „Осврт на аграрну реформу и колонизацију Срба и Црногораца на простор Косова и Метохије у периоду између 1912. и 1941. године”, *Башићина*, св. 21, Институт за српску културу, Приштина-Лепосавић, 2006, 184–186.

вођење колонизације и спровођење аграрне реформе, које су биле непосредно повезане, до 1929. године било је у врховној надлежности Министарства за аграрну реформу, а од тада, када то министарство престаје да постоји, па до 1941. године, тј. до избијања Другог светског рата на простору Краљевине Југославије, у надлежности Министарства пољопривреде. Спровођење колонизације и аграрне реформе на Косово и Метохију било је непосредно у надлежности Аграрне дирекције у Скопљу, а најнепосредније у надлежности неколико аграрних повереништава, са седиштима у косовско-метохијским обласним центрима, у чијем се делокругу обично налазило по неколико срезова,⁵ односно територија које су обухватале неколико општина.⁶

Број насељеника према подели на срезове

Седишта аграрних повереништава, која су директно била задужена за спровођење аграрне реформе и колонизације на Косово и Метохију између два светска рата, била су у Урошевцу, Ђаковици, Призрену, Пећи, Косовској Митровици и Вучитрну. Свако од ових повереништава под својом управом имало је неколико срезова, који су представљали засебне административне области и на које је простор Косова и Метохије био подељен: неродимски, грачанички, гњилански, качанички, ђаковички, подримски, шарпланински, горски, подгорски, пећки, источки, косовско-митровички, вучитрнски, лабски и дренички срез. Повереништво у Урошевцу било је надлежно за неродимски, грачанички, гњилански и качанички срез, повереништво у Ђаковици – за ђаковички и подримски, повереништво у Призрену – за шарпланински, горски и подгорски, повереништво у Пећи – за пећки и источки, повереништво у Косовској Митровици – за косовско-митровички и повереништво у Вучитрну – за вучитрнски, лапски и дренички срез.⁷

Поједина архивска грађа, првенствено Министарства пољопривреде Краљевине Југославије, пружа увид у размере колонизације поменутих срезова до 1941. године. У документацији наведеног министарства, која се данас чува у бившем Архиву Југославије

⁵ М. Обрадовић, нав. дело, 139-140.

⁶ Срез је представљао друштвено-политичку заједницу основану за вршење послова од заједничког интереса за две или више општина. На простору Србије срезови су постојали до 1967. године, када су укинати одредбом Устава СФРЈ, према којој су на територијама тадашњих социјалистичких република могле да постоје само општине. Види: „Срез”, у: *Мала енциклопедија*, Просвета, Београд, 1978.

⁷ М. Обрадовић, нав. дело, 140.

у Београду, у Фонду Министарства аграрне реформе Краљевине Југославије 1919-1941, могуће је пронаћи и један број пописа насељеника према срезовима. Можда најрелевантнији од тих пописа јесте онај из 1941. године, који је састављен на основу података прикупљених крајем 1939. и који заправо осликава стање након дводеценијског спровођења колонизације и након свих обављених радова на том пољу. У том попису број насељеника дат је процентуално у односу на укупан број становника по срезовима и табеларно је приказан на следећи начин:⁸

Табела бр. 1

срез	број насељеника у процентима	укупан број становника
неродимски	4.0	46.660
грачанички	9.0	59.243
гњилански	7.9	99.459
качанички	2.5	13.039
ђаковички	24.7	53.569
подримски	7.9	45.471
шарпланински	4.3	55.617
горски	0.0	19.035
подгорски	3.7	18.704
пећки	14.3	55.737
источки	17.2	31.428
косовско-митровички	1.1	39.026
вучитрнски	8.3	38.447
лабски	10.5	39.582
дренички	9.4	30.018

Уколико би, с друге стране, проценат насељеника у односу на укупан број становништва по срезовима био изражен бројем насељеника, иста табела изгледала би овако:

Табела бр. 2

срез	број насељеника
неродимски	1.866
грачанички	5.332
гњилански	7.857

⁸ Архив Југославије, Фонд Министарства аграрне реформе Краљевине Југославије 1919–1941 (96), фасцикла 31, архивска јединица 86 (у даљем тексту: АЈ, 96-31-86).

качанички	326
ђаковички	12.232
подримски	3.592
шарпланински	2.392
горски	0
подгорски	692
пећки	7.970
источки	5.406
косовско-митровички	429
вучитрнски	3.191
лабски	4.156
дренички	2.822

Имајући у виду да су се у надлежности поменутих аграрних повереништава налазили срезови, сабирањем броја колониста насељених по одговарајућим срезовима могуће је стећи увид у број колониста насељених на територијама тих повереништава. Табела би изгледала овако:

Табела бр. 3

аграрно повереништво	број насељеника
Урошевац	15.381
Ђаковица	15.824
Призрен	3.084
Пећ	13.376
Косовска Митровица	429
Вучитрн	10.169

Насеља колониста на Косову и Метохији

О насељима у којима су живели колонисти насељени на Косову и Метохију у периоду између два светска рата, о њиховом броју и распореду, помена има у радовима неколико аутора. Милисав Лутовац, на пример, у својим студијама посвећеним насељавању Метохије помиње неколико нових села, која су подигнута насељавањем колониста. Међу тим селима, смештеним дуж пута Пећ – Косовска Митровица, као прва која су насељена наводи Витомирицу и Добрушу, а затим наводи и друга, поређана углавном поред пута

Пећ – Дечани – Таковица – Призрен – Сува Река: Еречке Шуме, Раствавица, Лумбарда, Рапша, Брежаник, Дубовик, Раушић, итд.⁹

И Татомир Вукановић, који се посебно током тридесетих година XX века бавио истраживањем живота становништва на Косову и Метохији, у својим радовима прави осврт на колонизацију. Његов приступ опсежнији је од приступа Лутовца, пре свега јер процес насељавања посматра на далеко ширем подручју, односно на подручју више предеоних целина. Уместо само Метохије, Вукановић у разматрање узима и области Дренице, Косова, Лаба, Горње Мораве, Изморника, Криве Реке и за сваку област даје детаљан преглед насеља са колониистичким живљем, као и преглед броја насеља која су основали колонисти. Он истиче да је у дреничкој области између 1919. и 1934. године насељено 379 српских и 230 црногорских домова и да је то насељавање извршено у 39 насеља, од којих је 8 било новоподигнутих. По броју досељеника истицали су се Коморане (са 69 домова колониста), Броћна (38), Доња Коратица (18), Горња Клина (30) и Трстеник (15), а међу новооснованим насељима најважнија су била Крс Брдо (25), Краљица (44), Краљевић Томислав (26), Ново Чикатово (89), Ново Пољанце (40), Полужа (13) и варошица Србица (41) као седиште среза дреничког.¹⁰

Према Вукановићу, у област Косова у периоду између 1919. и 1930. године насељено је нешто више од 1.500 домаћинстава у преко стотину насеља, од којих је 16 било новоподигнутих. Од тих нових насеља, нека су подизана на селиштима, а нека на потпуно новим парцелама, где претходно није било никаквих станишта. У прву групу насеља Вукановић убраја Грацко (око 50 домова), затим Косово Поље (око 70 домова) и Милошево, која су формирана на черкеским¹¹ селиштима, итд, док у другу групу насеља, оних која су настала као потпуно нове колоније, убраја Горњи Сврачак (18 домова), Девет Југовића (40), Доњи Сврачак (32), Језеро (37), Лазарево (17), Луг (16), Ново Рујце (39) и др.¹² О колонизацији предеоне целине Метохије, Вукановић истиче исто што и Лутовац и додаје да су до 1930. године само у осам насеља (Бабај Бокс, Витомирица,

⁹ Види: М. Лутовац: 1) „Насељавање Црногораца по Метохији”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XVIII, Београд, 1932, 123; 2) „Данашње насељавање Метохије”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XX, Београд, 1934, 61–69.

¹⁰ Т. Вукановић, *Дреница – Друја српска светиња Јора. Антиројогеографска и етнолошка разматрања на терену и у народу вршена 1934–1937. године*, Београд, 2005, 84–86.

¹¹ *Черкези* су кавкаски народ који је током XIX века насељавао и балканске крајеве под турском влашћу. Види: „Черкези”, у: *Мала енциклопедија*.

¹² Т. Вукановић, *Срби на Косову*, књ. I, Врање, 1986, 183–189 и 196.

Лумбарда, Радоњић, Растовица, Рзанићке Шуме, Долибаре, Каловај) досељене 1.283 породице Срба и Црногораца и да је притом никло 28 колонија, подигнутих од стране насељеника.¹³ За подручја Лаба, Горње Мораве, Изморника и Криве Реке, наводи следеће податке: у раздобљу од 1919. до 1930. године у Лабу је у 31 насеље колонизовано 395 домова Срба и 26 домова Црногораца, при чему су колонисти основали и једно ново насеље које је названо Ливадица; у истом периоду у области Горње Мораве и Изморника насељено је 146 српских и 39 црногорских породица и то у 25 насеља, док је у Криву Реку досељено 86 домова Срба у 13 насеља.¹⁴

Поред Лутовца и Вукановића, Косовка Ристић у својим истраживањима прави осврт на насеља у којима су живели колонисти, на њихов број и распоред. У студији *Колонизација и колонистичка насеља у равни Косова*, објављеној 1958. године, она у косовској предеоној целини уочава староседелачка села у која су колонисти досељавани, као и нова, насељеничка села. С тим у вези, она, између осталог, истиче: „По целом Косову наилази се на насељеничке куће, које су негде само издвојене од суседних села; местимице група насељеничких кућа представља заселак шиптарског или староседелачког села. У неким шиптарским или староседелачким селима има по неколико насељеничких кућа, али су оне разбацане по целом селу. У извесном броју села само је по неколико шиптарских или староседелачких кућа, а све остале су насељеничке. Поред оваквих има неколико чисто насељеничких села. Насељеничка села на северу почињу селом Доњим Сврачком и завршавају се Раком на југу. На Косову има око 115 села и од тога је 61 шиптарско, 19 су староседелачких и око 18 насељеничких. Осталих 17 села су измешана и тешко их је убројати у било коју групу”.¹⁵

У односу на њихов положај, К. Ристић насељеничка села дели на она која се налазе у самој равни Косова и на она која се налазе на ободу те равни. У прву групу убраја дванаест села: Старо Грацко, Ново Рујце, Суводол, Луг, Горње Добрево, Помазатин, Косово Поље, Орловић, Обилић, Милошево, Лазарево и Велику Реку, а у другу групу шест: Старо Село и Муаџер Бабуш на источном ободу косовске равни, Врело и Раку на западном, Девет Југовића на северном и Сврачак на јужном. За насељеничка села која се налазе у равни Косова, истиче да их је највише у најширем делу те равни,

¹³ Исто, 181–182 и 196.

¹⁴ Исто, 190–195.

¹⁵ К. Ристић, „Колонизација и колонистичка насеља у равни Косова”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XXXVIII, бр. 2, Београд, 1958, 133.

између Вучитрна и Урошевца и додаје да је већина тих села поред главног пута, који води Косовом од југа према северу, или у близини тог пута. Поред главног пута налазе се: Милошево, Лазарево, Орловић, Обилић, Косово Поље, Девет Југовића и Ново Рујце, док су у близини тог пута: Велика Река, Суводол, Старо Грацко и Старо Село. Притом, Суводол, Косово Поље и Обилић леже непосредно и поред железничке пруге, исто као и село Горње Добрево.¹⁶

Осим ових података, о насељима колониста на Косову и Метохији корисне информације могуће је пронаћи још код неколико аутора. Један од њих јесте Ђорђо Крстић, који је у својству Главног аграрног повереника у Скопљу, 1927. и 1928. године непосредно радио на спровођењу и надгледању процеса колонизације на простору тзв. Јужне Србије, односно на простору Косова и Метохије и Македоније. У студији *Колонизација у Јужној Србији*, написаној на основу искуства које је стекао властитим ангажовањем на пољу колонизације, Крстић помиње колоније које су углавном подигнуте до 1925. године и међу њима разликује *хомојене* и *хомешане колоније*, тј. колоније које су настањене становништвом из једног краја и колоније које су настањене становништвом из више различитих крајева. Притом истиче да колонија највише има у косовској области и дели их на: 1) колоније, 2) насеобине, 3) мање насеобине. Осврћући се, најзад, на живот колониста, на проблеме с којима се они свакодневно сусрећу, на резултате и успехе које колонисти постижу, Крстић говори конкретно о неколико колонија: о Милошеву, Сврачку и Радујевцу на Косову, о Витомирици, Добруши, Еречким Шумама, Луг Бунару, Дреновцу и Ђураковцу у Метохији и о Србици у Дреници.¹⁷

Податке о местима у која су колонисти насељавани доноси и Атанасије Урошевић. У том погледу, значајна је његова обимна антропогеографска монографија *Косово*, први пут објављена 1965. године у издању САНУ, у којој су поменута сва насеља у косовској предеоној целини настала након Првог светског рата колонизацијом Срба и Црногораца. У та насеља Урошевић убраја: Луг, Ново Рујце, Косово Поље, Добро Село, Старо Грацко, Орловић, Девет Југовића, Лазарево, Лебане, Доњи Сврачак, Горњи Сврачак, Језеро и Херцегово и за свако износи податке о његовом настанку. Тако, на пример, за колонију Косово Поље, за коју је Вукановић истакао да је никла на черкеском селишту, саопштава да је подигнута 1921. године и то баш на месту где су Турци још 1864. населили Черкезе, који су убрзо или помрли, или напустили то место. И за село Старо

¹⁶ Исто, 134.

¹⁷ Види: Ђ. Крстић, *Колонизација у Јужној Србији*, Сарајево, 1928, 6–18.

Грацко Урошевић истиче да је подигнуто на некадашњем насељу мухаџира¹⁸, које је уништено у Првом балканском рату зато што су одрасли мушкарци пуцали на српску војску која је наступала кроз њега. С друге стране, колоније као што су Лазарево, Орловић и Девет Југовића, настале су на простору где је вођена Косовска битка, или у његовој непосредној близини, те су према стварним или легендарним личностима из те битке и добиле имена, објашњава Урошевић.¹⁹

Несумњиво је да су подаци које износе поменути истраживачи од немерљивог значаја за познавање прилика у вези са насељавањем Срба и Црногораца на Косово и Метохију у периоду између два светска рата. Утолико више што је реч о ауторима који су били непосредни сведоци процеса колонизације и који су се управо у посматраном раздобљу бавили проучавањем живота косовско-метохијског становништва. Захваљујући подацима које они износе могуће је стећи јаснији увид у број насеља у која су колонисти насељавани, затим у број оних насеља која су насељавањем подигнута као нова, у имена, положај и распрострањеност тих насеља, итд. Међутим, савременом истраживачу, који се дотичном проблематиком бави са једне одређене временске дистанце, може се учинити да збиру информација које наведени аутори саопштавају ипак нешто недостаје. И поред тога што су те информације често веома обимне (на пример, Вукановић прави осврт на више предеоних целина и даје исцрпан списак колонистичких насеља), прецизне (К. Ристић, рецимо, пружа детаљан приказ положаја насеља у равни Косова), што се међусобно допуњавају (Вукановић наводи да је колонија Косово Поље подигнута на месту где је некада било насеље Черкеза, што затим потврђује Урошевић додавши и годину када су у XIX веку то насеље Турци подigli), и сл.

Оно што подацима наведених аутора вероватно недостаје је заокруженост и целовитост. Другим речима, иако садрже драгоцену сазнајну вредност, истраживачу који тражи потпуну слику у погледу броја и територијалног распореда насеља с колонистичким живљем, они могу да делују фрагментарно. Јер, осим Вукановића и Крстића, сваки од поменутих аутора бави се углавном само по једном предеоном целином на Косову и Метохији: Лутовац се бави

¹⁸ *Мухаџири* су муслимани који су се после аустроугарске окупације Босне и Херцеговине 1878. године повукли према Косову, Метохији и Македонији, где су их турске власти населиле. Њихов број осетно је повећан након младотурске револуције и анексије Босне и Херцеговине 1908. После Првог балканског рата већином су избегли или оптирали за Турску. Види: „Мухаџири”, *Мала енциклопедија*.

¹⁹ Види: А. Урошевић, *Косово*, Приштина, 1990, 58–59.

Метохијом, а Ристићева и Урошевић Косовом. Осим тога, већина аутора своје податке износи на основу проучавања обављених до средине 30-их година XX века, дакле до времена када је процес колонизације још увек био у току. На пример, студије М. Лутовца о насељавању Метохије потичу из 1932. и 1934. године, Т. Вукановић своја запажања износи на основу истраживања обављених до 1937, Ђ. Крстић прави осврт на резултате колонизације до 1925. године, итд.

За потпуније сагледавање броја и распореда колонистичких насеља на читавој територији Косова и Метохије, које би се односило на период до 1941. године, када је процес колонизације био заустављен, осим података наведених аутора, упутно је користити и архивску грађу о стању на пољу колонизације. Такву грађу данас је могуће наћи у бившем Архиву Југославије у Београду и то у Фонду Министарства аграрне реформе Краљевине Југославије 1919–1941, који садржи и материјал Министарства пољопривреде Краљевине Југославије. У том фонду, између осталог, налазе се статистички прегледи и рекапитулације статистичких података о колонизацији. Од посебног значаја је да се они учесталије јављају од краја 1936. до краја 1940. године, када се колонизација ближила крају.

У архивској грађи о којој је реч, подаци су изнети у форми табела и дати су према подели на територије које су биле у надлежности аграрних повереништава, а у склопу те поделе и према срезовима. У неколико рубрика табела уписани су подаци о површини земље додељене аграрном реформом, о броју аграрних интересената који су земљу добили (колонисти, добровољци...), итд, а од највеће важности су рубрике у којима је дат попис колонија и села с колонистичким живљем. У тој грађи сметња је рукописни текст услед чега подаци на појединим местима нису довољно читки. У Фонду министарства аграрне реформе могуће је пронаћи и одређени број статистичких докумената писаних писаћом машином, захваљујући чему њихова читљивост и прегледност нису доведени у питање. Један од тих докумената, можда и најдрагоценији такве врсте, јесте онај од 8. јуна 1940. године. У питању је „Списак колонија на територији Јужних крајева”, односно попис насеља на Косову и Метохији, као и у Македонији, у која су колонисти насељавани. У њему је направљен детаљан преглед насеља, и то према општини и срезу на чијој су се територији налазила, са бројем насељених породица у сваком насељу. Додатни значај тог пописа огледа се у датуму његовог појављивања: састављен је средином 1940. године, дакле

непосредно пре заустављања процеса колонизације, када су резултати њеног спровођења били јасно сагледиви. Његов једини недостатак вероватно је што нигде није експлицитно изнета подела на: 1) насеља у која су колонисти насељавани, а која су већ постојала пре колонизације; 2) насеља која су настала управо насељавањем, што од истраживача изискује да до тих података долази посредно, упоређивањем са другим изворима.

У наведеном попису налазе се сва насеља у којима је било колониста, од оних у која је била насељена свега по једна породица, до оних у којима је насељеничких породица било и до више стотина. Посматрано према срезовима, број тих насеља је следећи: неродимски срез – 35, грачанички – 45, гњилански – 80, качанички – 5, ђаковички – 89, подримски – 49, шарпланински – 29, подгорски – 13, пећки – 71, источки – 47, косовско-митровички – 13, вучитрнски – 45, лабски – 41, дренички – 32, док у горском срезу таквих насеља није било.²⁰ Приказани табеларно, заједно са бројем породица сабраним за сва села на среским подручјима, ови подаци изгледали би овако:

Табела бр. 4

срез	број насеља с колонистима	број породица колониста
неродимски	35	325
грачанички	45	1.065
гњилански	80	1.451
качанички	5	64
ђаковички	89	2.647
подримски	49	1.397
шарпланински	29	516
горски	0	0
подгорски	13	136
пећки	71	1.776
источки	47	1.937
косовско-митровички	13	79
вучитрнски	45	754
лабски	41	723
дренички	32	836

²⁰ АЈ, 96-21-69.

Уколико се у обзир узму раније поменута аграрна повереништва и чињеница да је спровођење аграрне реформе и колонизације на територији срезова било у њиховој надлежности, претходну табелу могуће је приказати на следећи начин:

Табела бр. 5

аграрно повереништво	број насеља с колонистима	број породица колониста
Урошевац	165	2.905
Ђаковица	138	4.044
Призрен	42	652
Пећ	118	3.713
Косовска Митровица	13	79
Вучитрн	118	2.313

Уместо закључка

„Списак колонија на територији Јужних крајева” из 1940. године документ је који пружа релевантан увид у сва насеља и села у која су на простору Косова и Метохије колонизовани Срби и Црногорци у периоду између 1918. и 1941. године. На основу њега могуће је сагледати број и имена тих насеља, њихов просторни распоред и број породица колониста које су у тим насељима засновале своје нове домове. Тим путем долази се до сазнања да је највећи број насеља с колонистичким живљем, као и највећи број породица колониста, био у ђаковичком, источком, пећком, подримском, затим у гњиланском, грачаничком, вучитрнском, лабском срезу, итд, или у областима аграрних повереништава у Ђаковици, Пећи, Урошевцу, Вучитрну... Другим речима, највећи број насеља с колонистима и највећи број досељених породица налазио се у области метохијске котлине, затим у области косовске равни, дакле, у оним предеоним целинама где су постојале могућност бављења земљорадњом и релативно добре саобраћајне везе.

Процент колонизованог становништва у односу на укупно становништво у великој мери подудара са бројем насеља и бројем породица колониста. Како се на основу пописа Министарства пољопривреде из 1941. године може видети, највећи проценат колониста у односу на укупно становништво био је у ђаковичком срезу – 24.7%, потом у источком (17.2%), пећком (14.3%), лабском (10.5%), итд, дакле, у оним срезovima у којима је и број насеља и

број колонистичких породица био највећи. Иако то не значи да је број насељеника био у директној сразмери са њиховим процентом у односу на укупно становништво, и у том погледу подударност је мање-више очигледна: највише насељеника било је у Ђаковичком срезу – 12.232, затим у пећком – 7.970, гњиланском – 7.857, источком – 5.406, грачаничком – 5.332, итд.

Судећи према „Списку” из 1941. године, укупан број насеља с колонистичким живљем на Косову и Метохији био је 594, а укупан број породица колониста 13.706. Међу тим насељима било је, с једне стране, оних већ постојећих у која су колонисти досељавани, и у којима је понекад било могуће наћи само по једну колонистичку кућу; с друге стране било је насеља која су подизана колонистичким насељавањем. Насеља другог типа, или колоније у правом смислу речи, биле су малобројније. Међу њима, по бројности досељеног становништва, издвајала су се она попут Добруше (350 породица, према попису из 1940. године), Витомирице (357), Лумбарде (187), Новог Чикатова (163), Обилића (122), итд.²¹ О тим насељима помена има и у радовима неколико домаћих аутора, који су се у периоду између два светска рата бавили истраживањем живота косовско-метохијског становништва и који су дошли у непосредан додир са колонизацијом: М. Лутовац, Т. Вукановић, К. Ристић, Ђ. Крстић, А. Урошевић. Захваљујући њиховим запажањима и објављеним студијама, остављено је квантитативно невелико, али свакако драгоцену богатство података о колонистичким насељима, о њиховом броју, положају, пореклу, без којих ниједно озбиљно етнографско проучавање не би било могуће.

Цитирана дела

Ристић 1958: К. Ристић, „Колонизација и колонистичка насеља у равни Косова”, *Гласник Српског географског друштва*, књ. XXXVIII, бр. 2, Српско географско друштво, Београд.

Литература

Обрадовић 1981: М. Обрадовић, *Аграрна реформа и колонизација на Косову (1918–1941)*, Институт за историју Косова, Приштина.

Павловић 2006: А. Павловић, „Осврт на аграрну реформу и колонизацију Срба и Црногораца на простор Косова и Метохије у

²¹ Исто.

- периоду између 1912. и 1941. године”, *Башићина*, св. 21, Институт за српску културу, Приштина : Лепосавић.
- Лутовац 1932: М. Лутовац, „Насељавање Црногораца по Метохији”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XVIII, Српско географско друштво, Београд.
- Лутовац 1934: М. Лутовац, „Данашње насељавање Метохије”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XX, Српско географско друштво, Београд.
- Вукановић 2005: Т. Вукановић, *Дреница – Друја српска светија Јора. Антирпској географска и етнолошка проучавања на терену и у народу вршена 1934-1937. године*, Музеј у Приштини, Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић” у Приштини, Центар за очување наслеђа на Косову и Метохији – MNEMOSYNE, Приштина : Београд.
- Вукановић 1986: Т. Вукановић, *Срби на Косову*, књ. I, Нова Југославија, Врање.
- Ристић 1958: К. Ристић, „Колонизација и колонистичка насеља у равни Косова”, *Гласник Српској географској друштва*, књ. XXXVIII, бр. 2, Српско географско друштво, Београд.
- Крстић 1928: Ђ. Крстић, *Колонизација у Јужној Србији*, Ђорђо Крстић, Сарајево.
- Урошевић 1990: А. Урошевић, *Косово*, Јединство, Приштина.

РЕЗЮМЕ

Между двумя мировыми войнами в Косово и Метохии подвергнуто колонизации около 12000 семей сербов и черногорцев. Проведение колонизации было возложено на несколько аграрных учреждений, которые находились в главных областных центрах в Косово и Метохии, при чём границы деятельности каждого учреждения охватывали два (или больше) района, на которые, как на административные области, было поделено в исследуемом периоде косовско-метохийское пространство. Основываясь на доступном архивном материале, а также при помощи трудов отдельных домашних авторов, которые в своих исследованиях коснулись проблемы колонизации, автор именованной работы, пользуясь территориальным разделением, пытался определить количество колонистов, количество семей колонистов и количество населённых пунктов, в которых колонисты проживали, и пользуясь этой информацией, открыть новые подходы к исследованию территориального распределения колонистов, то есть осмысления того, в какой мере различные районы и части территории в Косово и Метохии были охвачены процессом колонизации.

Информация, полученная данным исследованием говорит о том, что колонизацией было охвачено 594 населённых пункта (начав од количества населённых пунктов с одной семьёй колонистов и до населённых пунктов с сотнями таких семей), включая населения которые существовали и до появления колонистов, а также и населения (в меньшем количестве), которые были созданы самими колонистами. Авторские исследования доказывают, что по количеству колонистов и количеству населённых пунктов выделяются джаковичкий, источкий, печкий, гниланский и грачаничкий район, в метохийской впадине и косовской долине, а другими словами – на тех пространствах Косова и Метохии, где существовала большая возможность для развития сельского хозяйства и с относительно хорошими дорожными связями.

SUMMARY

In the period between the two World wars about 12.000 families of Serbs and Montenegrins had been colonised in Kosovo and Metohija. Realisation of colonisation was under direction of several agrarian offices with seats in some of the most important centers in Kosovo and Metohia, and each of those offices governed realisation of colonisation in two or more administratively devided areas within territory of Kosovo and Metohia in the period studied. Using available archive documents together with studies of some domestic authors who had contact with colonisation while doing their researches, the author of this paper intends to make – regarding mentioned administrative areas division – a review of number of colonists, number of their families and of places colonists colonised in, all due to put some light on spatial distribution of colonists, to put some light on which administrative areas, which regions in Kosovo and Metohia generally, were involved in the process of colonisation. The author found out that colonisation took place in 594 places (number of places with colonists, ranging from those with only one family to those colonist families whose number rose to a few hundred), and that among those places were some which had existed before colonisation, as well as places (in a lesser number) which were built as real colonies as a result of colonisation. Also, the author found out that number of colonists and number of places where colonists lived were the highest in the administrative areas of Djakovica, Istok, Pec, Gnjilane, Gracanica, in Metohia valley and Kosovo plane, that is in those regions of Kosovo and Metohia with wider possibilities for agriculture, relatively good traffic connections, etc.